

Echo van Eeuwigheid

Stappen op de weg van de
voortdurende vragen:

Wie is God?

Wat is God?

Waar is God?

Leerhuis Spiritualiteit
Het Steiger. Juli 2014.
no. 17.

Leo Raph. A. de Jong o.p.

Bij gelegenheid van het twintigjarig
bestaan van het
Leerhuis Spiritualiteit.
Rotterdam.

Inhoud

- Blz. 2. Hoofdstuk 1. **A-snaar.**
Blz. 8. Hoofdstuk 2. **Vrijheid en Moraal.**
Blz. 12. Hoofdstuk 3. **Secularisatie en Geloven.**
Blz. 18. Hoofdstuk 4. **Werkelijkheid, Mysterie en Geloven.**
Blz. 26 Hoofdstuk 5. **Het straatje van Johannes Vermeer.**

1. A-snaar.

De grote ontdekker Newton zegt: *"Er strekt zich vóór ons een oceaan van onwetendheid uit. Wat wetenschappers (en gelovigen L.d.J.) doen is daar kleine stukjes van droogleggen. Meer niet. Die oceaan is het mysterie. Met als grote vraag - en dan komen we bij de Duitse filosoof Leibniz - "Waarom is er iets?" Die vraag is volkomen onbeantwoordbaar. Vele intellectuele gelovigen zullen zeggen: "Dat mysterie is God". Prima, daar kan ik mee leven. Die God hoef je van mij niet weg te gooien".*

De Vlaamse schrijver Joël de Ceulaer, die zichzelf beschouwt als volslagen ongelovig. Toch ergert hij zich aan de kruistocht van de "Nieuwe atheïsten" tegen religie, zoals de geleerde Richard Dawkins.

(Dagblad "Trouw", afd "De verdieping". Dinsdag 8 juli 2014, blz. 6.)

Stel je voor: ik neem een A-snaar en span die tussen twee stalen pinnen. Als ik de snaar nu aanstrijk, hoor ik de A. Dan span ik de snaar op een viool. De ruimte van de viool is leeg en open. Zo niet, dan zou dat de toon ernstig verminken. Nu strijk ik opnieuw de A-snaar aan. Ik hoor de A, maar ik hoor ook de lege ruimte van de viool mee-vibreren. Ik hoor viool in de A-snaar. Als ik het doe op een cello, dan moet ook die klankruimte leeg en open zijn. Maar dan hoor ik ook de cello-vibratie in de A. Ik hoor cello in de A-snaar. En juist als die lege ruimte van viool of cello met iets gevuld zou zijn, zou dat een storend bijgeluid opleveren. Zou ik zo ook "God" kunnen horen in de snaren van het concrete bestaan? Dat is de vraag, die mij de komende bladzijden zal bezighouden.

Maar de eerste waarschuwing is al gegeven: pas op, dat je dit woord "God" niet invult, dat je het woord al een inhoud geeft, vóórdát je de A-snaar aanstrijkt! Het resultaat zal een bijklank zijn, die het pure geluid vervormt. Misschien zal die bijklank zelfs pijnlijk voor de oren zijn en afkeer oproepen. Bij zo'n "Gods-bijklank" zou je wellicht nog liever atheïst willen worden, want nu is "God" niet om aan te horen! Rond 1315 zei de Duitse Dominicaan, geleerde en prediker Meister Eckhart o.p. eens in een preek: *"Ik bid God*

iedere dag mij van God te verlossen". Ik denk, dat ik hem begrijp.

Dus beginnen wij met een Godsidee van Ruime Leegte, of Lege Ruimte. God als de Ruimte voorbij alle ideeën en dogma's, woorden, gedachten, constructen, kerken en Godsdienstige systemen. God als ontzagwekkende ruimte; als die van een cello, waarvan de trillingen een zeer speciale kleur geven aan het geluid van de dingen van iedere dag. Kan ik die speciale klankkleur ervaren?

En kan ik tot die ontzagwekkende Ruimte - deze "Wolk van niet-weten"- "**GIJ**" zeggen, er dus een persoonlijke relatie mee aangaan, in eerbied, vriendschap, vertrouwen en liefde? Kan dat? Ik vermoed, dat de bovengenoemde "volslagen ongelovige" Joël de Ceulaer mee zou kunnen gaan met dat idee van Lege Ruimte - hij citeert het beeld: "Oceaan van onwetendheid" - maar de wenkbrauwen zou fronsen bij het idee om daar "**GIJ**" tegen te zeggen.

Gregorius van Nazianze (ongev. 380 n.Chr.)

"O, Gij, "voorbij alle namen" – hoe anders U noemen,
Onnoembare, Gij!
Hoe kunnen woorden U loven, Gij door geen woorden
Te noemen?
Hoe zullen gedachten U bereiken: Gij door geen denken
Te begrijpen?

Gij, Enige, Onuitsprekelijke; en elk woord komt van U.
Gij, Enige, Onkenbare, en alle kennis komt van U.
Al wie spreekt, al wie verstomt – verheerlijk uw Naam.
Al wat denkt, al wat niet denken kan – verkondige uw lof.

Verwachting overal en stil verlangen, alles reikhalst
naar U, alles bidt tot U, terwijl al wie uw innerlijk
geheim bevroedt, een lied vol stilte zingt.

Voor U alleen blijft het al bestaan; naar U alleen hunkeren
alle dingen, Gij, aller doel en eindmeet, Gij alleen.
Gij, de Ene.

Gij, de Ene – niet: "de allen" – al draagt Gij alle namen.
Hoe zal ik, Enige, U noemen, Gij, Onnoembare?
Geen engel en geen mens kan U doorgronden –
Toon U barmhartig voor wie maar schepsel zijn.

O, Gij, "voorbij alle dingen" –
Hoe anders U noemen, Onnoembare, Gij!"
(Patrologia Graeca. S. Gregorii Theol. Carminum,
liber 1. Theologica, blz. 507-508.)
(Vertaling: Ton van der Stap.)

"Gij" zeggen tegen die Lege Ruimte of Ruime Leegte, die "Wolk-van-het-niet-weten" - naam van een Middeleeuws mystiek boekje uit Engeland - Hoe kom ik in mijn ervaring, besef en praktijk tot die sprong? Ik kon alleen maar spreken vanuit eigen ervaring. Pas later ontdekte ik, dat mystici uit onze eigen Christelijke traditie over hetzelfde besef spraken.

Soms ervaar ik die Ruime Leegte als een afgrond. Je verliest alle grond onder je voeten en valt in het NIETS, in de duisternis van het niet-meer-weten en geen greep meer hebben. Gevoel van zinloosheid. "Noche oscura": duistere nacht, noemde Johannes van het Kruis (1542-1591) die ervaring. En Ruusbroec(1293-1381) sprak over:

*"God is eeuwige ledigheid, duisternis, niet te vatten in taal en beelden.....
afgrondelijke diepte..... duistere stilte en een wilde woestijn".*
(ARJAN BROERS: "Dwarssluggers in de Naam van God".
Mystici van Hadewych tot Hillesum.
Baarn, 2002, blz. 88.)

Soms ervaar ik diezelfde Lege Ruimte als bevrijdend. Ik krijg ruimte en ik mag zijn wie ik ben en worden, wie ik worden zal. Ik behoef niet meer te passen in verwachtingspatronen, constructen en systemen, in dogma's en kerkelijke of morele regelgeving. Ik mag vrij zijn en weet mij gedragen, als een vogel in de stralende ruimte van de zonsopgang. Ik ben geliefd en gedragen, en daarin word ik vrij. Ik mag zijn, wie ik ben en voel mij fundamenteel geaccepteerd en geliefd. De eindeloze Ruimte, waarvan ik deel uitmaak en die ik ook "de Werkelijkheid " mag noemen, draagt mij; het is de "Oceaan", waar Joël de Ceulaer over sprak. Ruimte die mij altijd omsloten houdt en waar ik nooit uit kan vallen.

Ruimte die mij draagt en bestaan geeft. Ik kan die ruimte door mijn handelen verlichten of schenden, maar de ruimte laat mij niet vallen. Ik ben een deel van die ruimte, lang voordat ik geboren ben en lang nadat ik gestorven ben. Ruimte van er-mogen-zijn en van gedragen worden, ondanks alles, dank zij alles. Dezelfde Ruusbroec beëindigde een van zijn werken met de woorden:

"Nu is deze levendige ontmoeting en deze liefdevolle omhelzing eigenlijk

even heerlijk als ondefinieerbaar. Want Gods onbestemde diepte is zo duister en zo ontdaan van elke zijnswijze, dat alle Goddelijke zijnswijzen en de eigenschappen van de Goddelijke personen, en hun werkzaamheid hierin opgaan - in het machtige geheel van de eenheid van Gods wezen.

Dit leidt tot een hemelse genieting in een afgrond van nameloosheid. Hier voltrekt zich een zalige overgang, een binnengaan en opgaan in de naaktheid van Gods wezen, waar alle Goddelijke namen, alle zijnswijzen en alle levende ideeën, die in de spiegel van de Goddelijke waarheid hun gedaante bezitten, in het ene nameloze glijden, in het onbestemde, zonder houvast voor het verstand.

In deze peilloze draaikolk, waarin niets meer te onderscheiden valt, gaan alle dingen onder in een heerlijke verzaliging, terwijl de bodem totaal onpeilbaar blijft, alleen te peilen met de eenheid van Gods wezen. Hiervoor moeten de personen wijken en alles wat in God actief is, want hier is niets anders dan eeuwige rust in de zalige omhelzing van een liefdesverrukking. Hier zijn wij in het wezen zonder zijnswijze, dat alle vurige geesten boven alles verkozen hebben. Dit is de donkere stilte, waarin alle geliefden verdwenen zijn".

(RUUSBROEC : Slot van "de Gheestelike Brulocht".)

En in diezelfde Duistere nacht besepte ook Johannes van het Kruis, dat de BEMINDE heel stil lag te slapen tegen zijn borst.

Aan de horizon verschijnen nu voorzichtige namen voor de Onnoembare. Want wij, mensen, leven veelal in taal. En pas als wij iets mogen benoemen, wordt het echt werkelijkheid-voor-ons, kunnen wij er iets van raken. Maar wij zouden er goed aan doen altijd te blijven beseffen, dat de Werkelijkheid niet samenvalt met onze namen; dat onze woorden een poging zijn om iets van de Werkelijkheid te belichten, terwijl de Werkelijkheid zelf blijft ontsnappen aan onze woorden en Mysterie blijft. "O, Gij, voorbij alle namen, hoe anders U noemen, Onnoembare. Gij", bad Gregorius van Nazianze.

Dus gaan wij toch maar namen gebruiken. Wij gaan die alomvattende dragende kracht Vader noemen, of Moeder, Alpha en Omega. En het feit, dat ik er niet uit kan vallen, wat ik ook doe of niet doe, wordt de Naam, waarmee de hoofdstukken van de Korán beginnen: "In de Naam van Allah, de Barmhartige, vol van Genade".

Wij zeggen, dat ik door Hem en in Hem ben voortgebracht. Ik ben Zijn "Zoon" of zijn "Dochter". En bij een eindeloos-mooi mens, die in liefde en menselijke trouw tot het uiterste ging, tot de wrede dood aan een kruis, gaan we zelfs spreken over "DE Zoon", over het Licht van de wereld. Via Jezus gingen sommigen later zelfs spreken over de Eeuwige als hun MINNAAR, de Liefste. "God is Liefde", schreef Johannes.

Negen en negentig namen voor de Onnoembare. Bruggen van respect, verbondenheid, vriendschap en liefde met "DIE ENE, die alles omvat en in bestaan draagt". Liefdeswoordjes zijn het, misschien nietszeggende onzin voor een buitenstaander, maar veelzeggend voor de Minnaar en de Geliefde. Schepper en Behoeder; Laatste Woord voor al wat bestaat en leeft; Verleider (en ik heb mij laten verleiden); Inspirator en Trooster; Almachtige en toch zo Kwetsbaar; Die zich als Naam geeft: "IK-BEN-ER-VOOR-JOU". Bevrijder en Toekomst, ongehoord; stamel maar door in de taal van de verliefden.

In een geschrift van de Gnosis staat geschreven:

"Ik ben de onuitsprekelijke stilte.
Ik ben het uitspreken van Mijn Naam".

Toen reeds, tweeduizend jaar geleden zochten mensen naar de balans tussen zwijgen en spreken over de Eeuwige, en blijkbaar vonden zij beide elementen krachtig genoeg om de Onnoembare aanwezig te stellen, ieder op eigen wijze. Ons spreken over de Onnoembare is relatief in twee betekenissen: A) Nooit absoluut waar. Nooit die Werkelijkheid echt omvattend en objectief begrijpelijk makend. B) Een relatie vormend, een brug naar het Mysterie slaand en mogelijkheden tot Spreken, bidden, klagen, zelfs schelden biedend.

Maar laat die Liefdesnamen niet hard worden als beton. Maak er geen dogma's van. Laat het niet gebeuren, dat mijn vernoeming van de Onnoembare met macht en geweld aan anderen wordt opgelegd, op straffe van excommunicatie, vervolging, zelfs dood. Maak van gestamelde Liefdeswoordjes geen wapens om de rechtzinnigheid van anderen te testen. Of andere Liefdesnaampjes als "Kettlers" te verbranden. Vereng de oorspronkelijke Lege Ruimte niet tot een nauw omschreven gevangenis van dogma's en leefregels, voor anderen of voor jezelf.

Het lijkt misschien op geloofstrouw, maar het is in feite Godslasterlijk. Want God is grootser - Allah hu akbar; Deus omnium maior - dan al die vroom bedachte constructies, hoe heilig wij ze ook noemen. Ja, ik begrijp atheïsten, die het zogenaamde geloven-in-God verlaten, omdat zij snakken naar ruimte-om-te-ademen.

Bij de leidinggevendenden in de verschillende kerken en Godsdiensten kwamen echter twee terreinen van vragen op, die hen vaak zeer wantrouwig maakten en maken ten opzichte van de mystieke Geloofsweg.

A)

De exclusieve beschikkingsmacht over de Weg naar God en naar Diens genade ontviel aan de kerkelijke leiding. Kerkelijke bepalingen en structuren werden één van de wegen, die naar God leiden. Hun waarden werden relatief, want niet meer alleen-zaligmakend. De weg-naar-binnen, naar de innerlijke tempel, waar de Eeuwige en de mens niet verenigd waren, maar zelfs één zijn, is een tenminste even grootse Weg naar God. En in deze visie zijn alle kerken en Godsdiensten als even zovele putten, die alle willen reiken naar dezelfde diepe onderaardse rivier, die God is.

Om dergelijke opvattingen werd de Begijn Margaréthe de Porréte in 1310 in Parijs verbrand. En nog onlangs protesteerde de kardinaal en latere paus Ratzinger tegen deze tendenz tot "Relativismus" en het verloren gaan van het geloof in de ene, zogenaamd "objectieve waarheid". Toch was en is het "behoren tot meerdere levensbeschouwelijke stromingen tegelijk" (Multiple religious Belonging) een veel voorkomend verschijnsel en geen nieuwe spirituele mode-gril. Verkeerde situatie of juist hoopgevend?

B)

De alles en allen omvattende Ruimte van God, die onvoorwaardelijke liefde is, - liefde-zonder-waarom, zoals Meister Eckhart o.p. het formuleerde - verdringt een ander, vaak gebruikt want zeer effectief beeld van God: God als een "tegenover" - transcendent - die in soevereine vrijheid kan helpen, afwijzen of oordelen. De Rechter en Handhaver van recht en orde, van de moraal. God als de zweep achter de hand om mensen tot een betere morele levensstijl te dwingen, op straffe van.....De God van het Laatste Oordeel, die het goede loont en het kwade straft en de uiteindelijke scheiding maakt tussen rechtvaardigen en zondaars. De God van Matteüs 25,31vv. , en van andere plaatsen in de Bijbel.

Ik zal hier nog nader op terugkomen, maar nu kan al gezegd worden, dat deze bezwaren één groot gevaar voor de mystieke Geloofsrichting ongedaan maken: het gevaar, dat wij nu deze geloofsopvattingen tot "absolute waarheid" verheffen, tot nieuw dogma. Hoe lief zij mij ook is, ook de mystiek mag niet in beton gegoten worden en worden beschouwd als de "enige Waarheid". Want dan schendt zij haar uitgangspunt: het weten, dat je het niet weet, de "Wolk van het niet-weten", de Ruime Leegte en de Lege Ruimte.

2. Vrijheid en moraal.

Als kind leerde ik het al in de Rooms-katholieke katechismus: "God loont het goede en straft het kwade". En daarmee waren de morele grenzen van de vrijheid duidelijk gesteld. Het was aan de kerk om in te vullen, wat precies dat goed en dat kwaad was. En dat gebeurde onder andere door de interpretatie van de zogenaamde "Tien geboden van God" en de "Vijf geboden van de heilige kerk". Deze begrenzing werd bovendien versterkt door hoop op beloning en vrees voor straf: hemel en hel! En, gevoelig kind als ik was, zadelde het mij op met een overgevoelig geweten: met angst en scrupuleusiteit. Want hoe ik ook mijn best deed, zondeloos was ik nooit en op mijn zevende jaar wist ik al van doodzonde en onvergefelijke zonde: "Zonde tegen de heilige Geest". De meest interessante spitsvondigheid binnen dit stramien vond ik later de uitspraak: "De vrijheid van de kinderen Gods, waar Paulus over spreekt, is de vrijwillige keuze om je strikt aan alle voorschriften te houden".

Toen ik bovendien kloosterling werd, kreeg ik er nog een lading schuldgevoelens bij, want nu kreeg je ook nog alle verplichtingen van de geloften van gehoorzaamheid, kuisheid en armoede als een molensteen om je nek. Na een aantal jaren dreigde ik onder al die lasten en dreigingen te bezwijken: "Liever geen God, dan zo'n God!" Maar dat werd, ook door mij gezien als de ultieme afvalligheid. En er waren Bijbelteksten genoeg om dit alles te onderstrepen. Wat een Blijde Boodschap! Want dat was toch de oorspronkelijke betekenis van het woord "Evangelie"?

Ik begreep later heel goed de titel van het boek van Karen Armstrong, waarin zij haar vertrek uit het klooster beschreef: "*Ik sprong over de muur*". En heel veel mede priesters en kloosterlingen sprongen over die muur. Tijdens een training werd mij zelfs toegewenst: "Hopelijk vindt ook hij eens de moed om over de muur te springen!" Ik sprong niet over de muur, maar viel door de bodem. In mijn beleving bezweek ineens de bodem onder al mijn geloven in God en in mijzelf. Ik viel in de duistere leegte van de bodemloosheid, van het niets. En het duurde lang, voordat ik ontdekte, hoe bevrijdend dat was. Ik ontdekte de mystiek, maar moest nu ook gaan nadenken over de vraag, hoe het fundamenteel vrije gevoel van "Alles zal en wil goed komen, niets en niemand gaat verloren"; (de befaamde uitspraak van de Engelse mystica Juliana van Norwich (1342-1416) : "*All shall be well. All will be well*") kon ontkomen aan het gevaar van wetteloosheid en van immoraliteit: de grote angst van de kerkelijke leiders voor de zogenaamde "vrije geesten", rond 1350 en nu nog.

Enige tijd geleden stootte ik op een tekst, die mij intrigeerde. Ik meen, dat zij uit de mystieke traditie van de Islam stamt. De tekst luidt:

"Vorbij goed en kwaad is een tuin. In die tuin wil ik je ontmoeten".

En ik las de legende over een vrouw uit Bursa, Turkije, een moslima, die om haar wijsheid hoog werd gewaardeerd. Op een dag liep zij door de stad, met in de ene hand een brandende fakkel, en in de andere een emmer water. Toen haar verbaasde stadgenoten haar vroegen, wat zij ging doen, antwoordde zij: "Ik ga de hemel afbranden en de hel blussen. Dan kunnen we zien, wie werkelijk van Allah houdt". Meister Eckhart o.p.(ongev. 1315) heeft haar niet gekend, maar als hij het verhaal zou hebben gehoord, zou hij blij verrast hebben opgekeken!

Natuurlijk bestaat het grote gevaar, dat wij godsdienstige argumenten, zoals de onvoorwaardelijke liefde van God voor ons gaan gebruiken voor egoïstische, zelfs corrupte en misdadige onderbouwing van eigen handelen. De hele geschiedenis door en ook nu nog zijn er ontzaglijk veel voorbeelden van die corruptie. In de tijd, waarin officiële kerkelijke instanties met grote argwaan keken naar de vrouwen en mannen, die zich vrij voelden in de oceaan van liefde, die God is, meenden diezelfde kerkelijke leiders, dat God wilde, dat er kruistochten werden ondernomen tegen de Moslims, dat Joden mochten worden gediscrimineerd, dat ketters mochten worden gemarteld en gedood, dat de Albigenzen mochten worden afgeslacht, dat vermeende heksen mochten worden verbrand, en dat in het pauselijk paleis in Avignon de doodstraf mocht worden geëist tegen iemand, die zijn mond voorbij sprak en zo de weg wees naar de pauselijke schatkamer. En het werd zelfs zo erg, dat je al verdacht was, als je tegen deze misstanden meende te moeten protesteren, want : "Dieu le volt!"- God wil het zo!

En ook andere Godsdiensten en idealistische politieke bewegingen kennen helaas deze inktzwarte bladzijden in hun geschiedenis! Dus ja: enige kritische reflectie op het feit, dat wij ons beroepen op God, op idealen, op visies, of hoe het verder genoemd of niet genoemd wordt, is erg zinvol, maar dan vooral bij de machthebbers in kerken, Godsdiensten en politiek, want daar is dit pas echt gevaarlijk.

Hoe ervaren de "Minnaars van de Beminde" zelf die grandioze vrijheid binnen hun Goddelijke liefdesrelatie? Juist in die relatie merken zij, dat je natuurlijk alles wil doen in en vanuit die liefde. *"Wie liefheeft, is in God, en God is in hem of haar, want God is liefde"*. Natuurlijk doen zij juist als minnaars hun best om die liefde niet te kwetsen. maar als het toch een keertje gebeurt, weten zij dat Gods liefde ongeconditioneerd is: "Zonder waarom", zoals Meister Eckhart o.p. het formuleerde. En zij willen ook zelf zo graag

liefhebben "zonder waarom". Niet om gered te worden in de hemel of de hel te ontlopen. Niet omdat een of andere wet dit oplegt. Niet omdat de Bijbel of de kerkelijke traditie dit voorschrijven. Maar gewoon: omdat zij liefhebben en omdat een minnaar altijd zal proberen de Beminde met liefde te beantwoorden. Pas dan, zegt Meister Eckhart o.p., in dit "zonder waarom", wordt ons handelen echt heilig, want handelen-zoals-God-handelt. God is als een boordevolle overlopende bron: God kan gewoonweg niet anders zijn dan barmhartigheid. Zo wordt God ook in ons geboren.

Als zij soms in hun gevoel of in de ogen van de buitenwereld zondigen, is dat binnen de liefde van de Beminde al vergeven, zodra zij opzien naar hun Geliefde en "sorry" zeggen. Want God is liefde, en Hij/Zij kan dus gewoonweg niet anders, dan barmhartig zijn! Zij hebben daar de kerk en de sacramenten niet voor nodig, ook al zijn zij vaak heel kerkelijk, Zo zei Meister Eckhart o.p. eens in een preek: "Wie God alleen vindt in de kerk of in het gebed, en niet in de stal of in de keuken, heeft er weinig van begrepen". Want deze minnaars beseffen, dat zij diep in hun wezen niet slechts met God verenigd zijn, maar zelfs één zijn met de Beminde. Hun fout is al vergeven, voordat zij het doen. Wie in het Licht gaat staan, heeft de schaduwen achter de rug. Meister Eckhart o.p. zei in een andere preek: "Wie niet in al mijn woorden het woord "Barmhartigheid" hoort, heeft er niets van begrepen". En ook: "Ik ben een gelukkig mens".

Ik vermoed, dat die stralende vrijheid - het besef, dat ik leef in het Licht van Gods onvoorwaardelijke liefde - de tuin is, voorbij goed en kwaad. Want de vraag naar goed en kwaad doet voor de minnaar niet meer ter zake. Het is een gepasseerd station. In die tuin mag je "spelen voor Gods Aangezicht". In die tuin mag je zijn, wie je bent, worden wie je wilt worden, doen wat je meent te moeten doen. Je behoudt natuurlijk ook de mogelijkheid om "neen" tegen God te zeggen, want anders is jouw "Ja" niets waard. Jouw persoonlijke, vrije keuze is in deze tuin heilig, want er is geen liefde mogelijk zonder die vrijheid. Maar zelfs als je voor het "neen" tegen God kiest, gebeurt ook dat in het zonlicht van Gods onvoorwaardelijke liefde voor jou.

Ik hoor de echo van het verhaal uit Genesis, waarin gesproken wordt over het Paradijs: *"Daarna legde Jahwe God een tuin aan in Eden, ergens in het oosten en daarin plaatste Hij de mens, die Hij geboetseerd had. Jahwe God liet uit de grond allerlei bomen opschieten, aanlokkelijk om te zien en heerlijk om van te eten; daarbij was ook de boom van het leven midden in de tuin en de boom van de kennis van goed en kwaad"*

(Genesis 2, 8+9)

Deze wijsheid vond ik ook terug in een ontroerend verhaal, ik meen uit de Scandinavische traditie:

Een jongeman gaat naar het bos, waar een tovenaar woont. Hij meldt zich bij de tovenaar en vraagt: "Kunt u mij grote rijkdom en macht verschaffen?" "Zeker", antwoordt de tovenaar, "Maar er zit wel een zwaar prijskaartje aan vast. Ik vraag het hoofd van je moeder als betaling". De jongeman rent terug naar huis, doodt zijn moeder, stopt haar hoofd in een juten zak en rent terug. Hij loopt zo hard en onbesuisd, dat hij niet uitkijkt, over een steen struikelt en tegen de grond klapt. De juten zak springt open en het hoofd van zijn moeder rolt over de keien vóór hem. Dan zegt zijn moeder: "Mijn God, jongen, kijk toch uit! Heb je je niet bezeerd?"

Dat is onvoorwaardelijke barmhartigheid. Dat is Goddelijk. Daarin wil ik geloven, of ik dat niveau zelf haal of niet. Want met minder neem ik geen genoegen meer.

Interessante bijkomstigheid van al dit bovenstaande is, dat hiermee de tegenstelling tussen "Liefdesmystiek" en "wezensmystiek", - heel vaak gehanteerd in theologische studies over Christelijke mystiek, gepasseerd wordt. Zij vallen samen en zijn hetzelfde, met wellicht een andere klankkleur. Zoals dezelfde toonhoogte -A op een viool toch anders klinkt dan op een cello.

3.

"Als God zelf onkerkelijk wordt, wat zullen voorgangers in de kerken dan doen?"

Secularisatie en geloven.

Een aantal jaren geleden schreef Geert Mak een boek over een langzaam maar zeker zijn oude tradities verliezend en onkerkelijk wordend dorp in Noord-oost Nederland. "Hoe God verdween uit Jorwerd". (1996). Heel symbolisch beschreef hij, hoe de kerktoeren instortte. Laat zich nu precies in dit dorp een soort "klooster" ontwikkelen: een spiritueel centrum voor mensen-op-zoek, die zich wel of, vaker niet met de officiële kerken verbonden voelen. Die zichzelf een eigen spiritueel mozaïek maken, met onderdelen, uit allerlei Godsdienstige tradities. Zij zijn heel vaak "Veelvoudig levensbeschouwelijk betrokken" ("Multiple religious belonging".) Zij nemen elementen over uit allerlei zeer verschillende Godsdienstige tradities, zoals het jongetje Pi, in het boek en de film: "Het leven van Pi". Hij wordt zowel Hindoe, als Christen en Moslim, "Omdat hij in al die stromingen zoveel moois ziet". En als de officiële Godsdienstige leiders zeggen, dat zo iets onmogelijk en ongeoorloofd is, dan is dat hún probleem, en niet dat van Pi.

Al veel langer geleden werd deze religieuze grondhouding verwoord door de Indiase theoloog en filosoof Raimon Panikkar. Zijn vader was Hindoe, zijn moeder een katholieke vrouw uit de Spaanse traditie. Hijzelf formuleerde zijn religieuze weg als volgt: "Ik begon als Christen, werd toen Hindoe en later Boeddhist, zonder ooit opgehouden te zijn met Christen zijn."

De kerktoeren van Jorwerd is dus ingestort, maar God keert blijkbaar onkerkelijk terug. En Jorwerd is hierin natuurlijk geen uitzondering in Nederland. *"Religieus geïnteresseerde mensen lijken uiteen te vallen in honkvaste types met hun huis als kasteel, en trekkers die vroeg of laat hun bloed voelen kriebelen en dan op weg willen naar een nieuwe horizon. Het gaat niet perse om twee persoonlijkheidstypen. Eerder om twee houdingen tegenover het religieuze, waartussen mensen kunnen switchen tijdens hun leven, soms puttend uit bestaande bronnen van symbolen en rituelen, dan weer deze verlatend in het vertrouwen tijdig een nog onbekende oase te bereiken".* (JOEP DE HART: "Zwevende gelovigen, onbestemde goden", in: ""Een glimp van God", Tijdschrift voor Geestelijk Leven, 2014, 1. Blz. 5 vv.)

Wat is dat: secularisatie? Laten wij als werkdefinitie de volgende omschrijving gebruiken: *"Secularisatie is het zich losmaken van de mens en de menselijke cultuur uit de greep van de "Grote Verhalen", die het hele leven wilden bepalen en dus de mens onmondig hielden. Einde van de grote totalitaire Verhalen, die gehoorzaamheid eisten".* Wij gaan er niet meer als een onbetwistbare zaak van uit, dat een hogere wereld - zeg maar God -

deze aardse werkelijkheid beschermend, beoordelend, of bestraffend in stand houdt. En dus zeker niet, dat een kerkelijke instantie het recht meent te hebben om zichzelf en haar regels dwingend op te leggen, met een beroep op die "God".

Er bestaat geen eenstemmigheid meer. Ieder "Groot verhaal" is relatief geworden, Of is bezweken onder de vloedgolf van kritische vragen en twijfels. Maar daarnaast speelt er blijkbaar nog iets, als een soort constante factor. Toch hebben mensen het nodig om ergens in te geloven, zij kunnen blijkbaar niet echt zonder. De mens lijkt - blijkt? - een "religieus dier" te zijn. ("Re-ligare": steeds opnieuw zoeken naar verbinding en verbondenheid). Secularisatie maakt alleen ruimte: ruimt op wat het vertrouwen temde en verslaafde tot doodse gehoorzaamheid. Zo kunnen wij met een schone lei beginnen. (Zie: FRANS MAAS: "Er is meer God dan we denken". Averbode/Kampen, 1989, blz.117.

Maar bij gebrek aan geloofwaardige invulling van die ruimte kan zij ook worden ervaren als een angstwekkende, duistere leegte.

Een leeg getij.

Ik ben geworpen
in een leeg getij
van onverschilligheid,
ziekte van deze eeuw.
Alles is soms zo ver.
Diepte waaruit ik schreeuw
om U, die hebt gezegd
Ik ben, Ik ben nabij.
(Geert Bogaard.)

En de zogenaamde "profeet van het atheïsme", Friedrich Nietzsche, schreef in het begin van zijn filosofisch leven dit gedicht, dat als een bijbelse psalm zijn worsteling om en met God weergeeft. Deze worsteling zal zijn hele leven duren en hem tenslotte zijn geestelijke gezondheid kosten.

Ik wil U kennen, onbekende,
Gij diep in mijn ziel grijpende, Mijn leven
als een storm doorvarende,
Gij ondoorgrondelijke,
aan mij verwante, ik wil
U kennen, zelf U dienen.
Onnoembare, onverhulde, ontzaglijke,
Gij jager achter wolken.
Gij onbekende - God.

Wat wilt gij, struikrover, van mij!
Geef, ja geef.
Wreedste vijand, U over aan mij!
Daarvoor nam hij de vlucht,
Mijn laatste, enige genoot,
Mijn grote vijand,
Mijn onbekende,
Mijn beul - God.

Neen, keer terug
Met al uw martelingen,
Tot de laatste aller eenzamen!
Ach, keer weer,
Mijn onbekende God, mijn smart,
Mijn laatste - geluk.
(Friedrich Nietzsche.1844-1900.)

Zou dat de taak van - kerkelijke - voorgangers kunnen zijn: deze Leegte niet opvullen of invullen - zoals zij meestal deden en doen - maar respecteren en vervullen? Dat wil zeggen: met eerbied vertoeven, luisteren en - misschien? spreken binnen deze ruimte van het niet-weten? Zodat die lege ruimte te verdragen wordt en misschien zelfs lichtend en bevrijdend.

"Vertoeven in de ruimte van het niet-weten".

(De Amerikaanse artieste en filosofe Ann Hamilton in een interview.)

Kan er dan nog gebeden worden?

Sören Kierkegaard:

Denemarken, 1813-1855.)

"Hoe aandachtiger en innerlijker mijn bidden werd, hoe minder ik te zeggen had. Op het laatst werd ik helemaal stil. Ik werd - en dat is misschien wel een groter tegenstelling met spreken - ik werd iemand, die luisterde.

Eerst dacht ik, dat bidden spreken was. Maar ik leerde, dat bidden niet louter zwijgen was, maar luisteren.

Zo is het: bidden wil niet zeggen: zichzelf horen praten, bidden wil zeggen: stil worden en stil zijn en wachten tot de biddende mens God hoort".

Toen ik nog Godsdienstleraar op een Middelbare school was, vond ik een van de meest dreigende uitspraken van mijn eerlijke leerlingen: "Pater Leo, het zegt me allemaal niets meer!". Ik weet nog, dat collega-Dominicanen mij zeiden: "Dat gaat wel over, als ze wat ouder zijn".; Welnu: het ging NIET over! Ook zij zullen wel massaal de (Rooms-katholieke) kerk hebben verlaten. En daarmee stelt zich gelijk een groot probleem: de taal in de

Bijbel, in onze gebeden, in ons spreken over God en Godsdienst, is voor heel velen, en vaak ook voor mij niets-zeggend geworden.

En "vertalingen" in een meer modern taalgebruik, zoals dat ooit onder anderen door Huub Oosterhuis geprobeerd werd, worden door officiële kerkelijke leiders systematisch tegengewerkt. En wat is er niet gediscussieerd over een betere vertaling van de Godsnaam JHWH in de nieuwste uitgave van de Bijbel? Maar het eindresultaat was, dat diezelfde kerkelijke leiders weer de vertaling "Heer" eisten, op straffe van het intrekken van de financiële middelen.

En dat is begrijpelijk, want taal is niet alleen maar het geven van een naam aan iets, dat genoemd moet worden. Taal maakt ook de werkelijkheid tot mijn/onze waarheid. Zoals iets genoemd wordt, zo is het voor ons, hier en nu. Maar het onherroepelijk vasthouden aan de oude taal betekent ook, dat de mens, die de nieuwe taal spreekt, steeds verder van de kerken verwijderd raakt, want: het zegt hem/haar allemaal niets meer.

Ook binnen onze toch redelijk democratische orde blijken er heel duidelijke grenzen te zijn aan het recht op - of zelfs het zoeken naar - nieuw taalgebruik. Het generalaat in Rome kwam krachtig in actie, toen de Dominicanen in Nederland het waagden om iets nieuws aan te bieden voor een gesprek over "Kerk en Ambt". En daarna moesten de Nederlandse Dominicanen nogmaals een open brief intrekken, waarin zij het opnamen voor een confrater, die door de bisschop was veroordeeld. Maar intussen groeit de kloof tussen het moderne taalgebruik en de Geloofstaal onheilspellend.

Ik vermoed, dat ik niet de enige ben, die mij zeer ongemakkelijk voel, als ik allerlei officiële gebedsteksten of Godsbeelden uit de Bijbel moet gebruiken of aanhoren, terwijl ik deze woorden of beelden zelf niet meer kan beamen. Wat dan te doen? Hoe om te gaan met die spagaat? Gehoorzaamheid tegen beter weten in? Of de eigen gang gaan en daarmee onenigheid oproepen? Ik bemerk, dat zelfs het gesprek over dit dilemma haast niet mogelijk is.

Wat een verademing zal het zijn, als mijn bidden eindelijk stil mag worden, woordeloos. Meer wachten en luisteren, dan spreken, loven en vragen. het doet veel meer recht aan De ONNOEMBARE, dan zelfs de mooiste woordenstromen. Onze ordesgenoot Johannes Tauler o.p. preekte rond 1350:

"in het zwijgende midden, waarin alle dingen in het hoogste zwijgen zijn en een waar silentium heerst, daar krijg je in waarheid dit Woord te horen. Wil God spreken, dan moet jij zwijgen. Wil God ingaan, dan moeten alle dingen

uitgaan.....

Is het nu zo, dat die rust je niet ontnomen is, maar dat zij alleen niet voortdurend in je kan heersen, dan moet ze toch een geestelijke moeder van die geboorte (Van God in de menselijke geest) zijn; ze (jouw geest) moet dat zwijgende midden steeds maar weer in zich hebben en daarvan een gewoonte maken, zodat de gewoonte er een bezit van maakt. Want wat voor de geoefende mens een kleinigheid is, dat dunkt een ongeefende mens een onmogelijkheid te zijn, want gewoonte baart kunst".

(Preek: "Een kind is ons geboren en een Zoon is ons gegeven".)

(C.O. JELLEMA: "Heinrich Seuse, het boek van de Waarheid. Johannes Tauler: preken. Groningen, 2004., blz. 64-65.)

"Welnu, hoe edel en zuiver voorstellingen ook zijn, zij schuiven zich tussen jou en het onvoorstelbare beeld dat God is. De ziel waarin de zon zich wil spiegelen, moet ontbloot en gevrijwaard zijn van beelden, want waar ook maar enig beeld zich in de spiegel vertoont, daar belemmert dit Gods beeld.....Wie niet tenminste eenmaal per dag inkeert in zijn grond, althans naar vermogen, die leeft niet als een echt christenmens. Maar wie daarvoor ruimte maakt en zich ervoor vrijmaakt en voorstellingen aflegt, zodat de zon zich daarin kan uitgieten, voor hem is het juk van God zoeter dan honing....."(Preek: "Mijn juk is zoet en mijn last is licht". C.O. JELLEMA, Geciteerde werk, blz.68-69.)

"De hoogte en diepte die deze mensen in zich ontdekken is met geen enkel verstand of geestvermogen te begrijpen; het gaat boven alle geestvermogens uit tot in een afgrond.Denken jullie niet dat ik me ook maar enigszins aanmatig dat ik ooit zover gekomen ben, hoewel geen enkele leraar iets zou moeten leren wat hij niet zelf heeft meegemaakt. Toch is het desnoods voldoende dat hij het liefheeft en ernaar verlangt en niets wat daar tegenin gaat. Het kan niet anders, moeten jullie weten..... Hier gaan op een bepaalde manier lichaam en ziel beide ten onder in de diepe zee, en ze verliezen hun natuurlijke werkzaamheid en de natuurlijke uitoefening van hun eigen krachten en ze hebben bij dat verzinken in die grondeloze zee woord noch begrip.Woord en begrip zijn de mens ontvallen. Dat is één ding.

Het tweede is dat de mens zozeer valt in zijn grondeloze niets en zo helemaal klein wordt, en zo helemaal niets, dat hij aan alles ontvalt wat hij ooit van God ontving en werpt dat allemaal terug in God, van wie het ook is, alsof hij het nooit verkregen had en hij wordt daardoor niets en even ontbloot van alles als het niets is, alsof hij nooit iets bezat, en daar verzinkt het geschapen niets in het ongeschapen niets en dat is niet iets wat men kan begrijpen of verwoorden.

Hier wordt het woord waar, dat de profeet sprak in het boek de Psalmen: "abyssus abyssum invocat", de afgrond leidt de afgrond binnen. De afgrond die geschapen is leidt de ongeschapen afgrond in zich binnen en die twee afgronden worden een enige één, een louter goddelijk zijn, en daar heeft de geest zich verloren in Gods Geest, in de grondeloze zee is hij verdronken".

(Preek: "Hij ging in een schip, dat van Simon was".(Lucas 5,3.) C.O. JELLEMA, geciteerde werk, blz. 112-114.)
"Als de mens spreekt, zwijgt God". (Tauler)

Stel je voor, dat wij deze vorm van spreken over God en over bidden eens zouden proberen, bestuderen en verkondigen. Het zou voor mij - en wellicht voor andere mensen in deze moderne tijd - een verademing kunnen zijn.

Gerard Oostvogel o.p. bracht dit besef op een speelse manier onder woorden:

*"Goede wijn zit in een fles.
Het etiket zit ernaast, op zijn best".*

Maar al te vaak moeten wij geloven in "etiketten". Reeds in de school van Meister Eckhart o.p. werd dit ingezien en scherp geformuleerd. Zo zei in die tijd een zekere zuster Katrei tot haar geestelijke leidsman: *"God is een woord. Rijk der hemelen is een woord. Wie in woorden gelooft is voor mij een heiden".*

4.

Werkelijkheid, Mysterie en geloven.

- 1) *Werkelijkheid* is in ons, omvat ons en is oneindig groter dan wij zijn.
- 2) *Mysterie* is datgene, dat ons en ons denken oneindig overstijgt.
- 3) *Geloven* is het oervertrouwen, dat ons bestaan "goed" is.
- 4) Kerken en Godsdienstige overtuigingen, "Als vingers, die wijzen naar de maan".

1.)Werkelijkheid.

Wij gebruiken het woord zo vaak en vinden het gewoon, maar wat is dat eigenlijk: "Werkelijkheid"? Iedere generatie tracht ons kennen verder in die werkelijkheid te laten reiken, maar wij weten, dat een volgende generatie weer meer zal begrijpen, verder zal zien, meer van die werkelijkheid in handen zal hebben, dan wij. Komt aan dat steeds maar verder reiken ooit een einde? Zullen wij ooit een punt bereiken, dat al het kenbare gekend wordt? Dat er niets meer onderzocht behoeft te worden? Dat onze kennis en de werkelijkheid samenvallen? Zolang er mensen zijn op aarde lijkt dit ondenkbaar.

Hoe ver kunnen wij op dit ogenblik tasten in die werkelijkheid? Wij zijn gemaakt uit het stof van de verbrande oer-sterren. "*Made from stardust*", zoals een Australische filosoof al meer dan twintig jaar geleden zijn studie noemde. In ons bestaan "bestaan" zij voort, al veertien miljard jaren, of zo. Ooit begon alles met een oerknal. Tenminste: dat veronderstellen wij. Wat was daarvoor? Nog steeds een niet te beantwoorden vraag, want wat wij kunnen onderzoeken, komt na die oerknal. Wij maken hypothesen, maar tasten in het niet-weten. En hoeveel van de werkelijkheid van na de oerknal kennen wij? Dus van onze eigen werkelijkheid? Ik heb wel eens gelezen, dat al onze kennis van dit ogenblik een paar procent is van wat te kennen zou kunnen zijn. En nieuwe kennis verandert soms weer onze verkregen inzichten.

Het atoom was ondeelbaar ("a-tomos"), totdat wij ontdekten, dat het te splitsen was. De quantum-theorie relativeerde allerlei tot dan toe geldige wetenschappelijke verklaringen. Een "normaal" verschijnsel als het licht past nog steeds niet in onze theoretische verklaringen. Iedere dag maakt de medische wetenschap vorderingen. Ziektes die nog niet eens zo lang geleden onbehandelbaar waren, zijn nu te genezen. Hoe lang zal die vooruitgang in menselijke kennis voortgaan? Hoe lang zullen wij verder kunnen tasten in de werkelijkheid en haar steeds meer in onze greep krijgen ("be-grijpen")?

De vraag is het antwoord: zolang er mensen zullen zijn, die onderzoeken. Makro-kosmos en micro-kosmos zullen altijd grootser zijn dan ons begrip ervan. De werkelijkheid blijft als totaal een Mysterie. En toch zijn wij het zelf, is het in ons en rondom ons. Zo dichtbij en tegelijkertijd zo ongrijpbaar. Niets valt erbuiten. Werkelijkheid omvat alles en iedereen, in heden, verleden en toekomst. De jong overleden Nederlandse schrijver Frans Kellendonk bracht dit ontzagwekkende eens onder woorden: "*Ik begrijp steeds beter, waarom de Joden de heilige Naam JHWH (die duizenden malen in de Bijbel voorkomt) uit pure eerbied nooit hardop uitspreken. Ik voel diezelfde huiver, als ik het woord "Werkelijkheid" hoor*".

"Er is enkel die ene werkelijkheid, godgeklaagd gruwelijk en goddelijk mooi".

(HEIN STUFKENS.)

2.)Mysterie.

Wat is dat: Mysterie? De Griekse achtergrond van het woord spreekt over "*zwijgen, geen woorden meer hebben, niet meer in gedachten en woorden te vatten, te groots voor onze greep, voor ons be-grip*". Is het ons dus totaal vreemd? Hebben wij er dan geen ervaringen mee? Die hebben wij wel. Ervaringen, waarvan wij zeggen: "Ik had er geen woorden meer voor. Ik was sprakeloos". Al in de Middeleeuwen wees men op deze "Transcendentalia": ervaringen, die ons begrip te boven gaan. Zij werden in drie categorieën gerangschikt: ervaringen van schoonheid, van goedheid en van waar(achtig)heid. Ervaringen, dat er "*Meer is dan er is*".(Richard Schuagt.)

Ervaringen, die mij kunnen overweldigen en woordeloos maken, kunnen troosten en soms een gevoel van heimwee achterlaten. Maar wij weten ook, dat als wij het anderen in woorden proberen uit te leggen, dat wij daarin niet zullen slagen. Je kunt nu eenmaal de smaak van een frisse appel niet uitleggen. Wie nooit zoiets heeft geproefd, zal het niet vatten. Het kan een gevoel van verwondering oproepen: getroffen zijn door het wonder van dit concrete bestaan. De schoonheid van een schilderij of een lied; de ervaring van een zonsondergang of van het Noorderlicht; de geboorte van een kind; de ervaring, dat iemand mij liefheeft, ondanks mij, dank zij mij; het plotselinge besef van een samenhang; de ervaring, dat iets mij vergeven wordt.

Maar de werkelijkheid kan ook zijn duistere zijde tonen: het gevoel van wanhoop, vertwijfeling en totale zinloosheid oproepen. Mijn God, mijn God, waarom hebt U mij verlaten?!"

Een leeg getij.

Ik ben geworpen
in een leeg getij
van onverschilligheid,
ziekte van deze eeuw.
Alles is soms zo ver.
Diepte waaruit ik schreeuw
om U, die hebt gezegd
Ik ben, Ik ben nabij.
(Geert Bogaard.)

Mystici spraken hier van de "donkere nacht", de "Noche oscura". (Johannes v.h.Kruis) of zoals Ruusbroec het formuleerde:

"God is eeuwige ledigheid, duisternis, niet te vatten in taal en beelden..... afgrondelijke diepte..... duistere stilte en een wilde woestijn".
(ARJAN BOERS: "Dwarsliggers in de Naam van God". Mystici van Hadewych tot Hillesum. Baarn, 2002, blz. 88.)

Ervaringen van Licht; ervaringen van duister. Ervaringen van God?

Smokkel ik nu ineens en ongeoorloofd het woord "God" binnen? Ja en neen. Ja, want als er één woord is, dat als een container alle mogelijke inhouden in zich krijgt, is het wel het woord "God". Dit woord is ons projectie-scherm-bij-uitstek. Het is een woord, dat bij nader inzien, wellicht veel meer duisternis en onbegrip oproept, dan licht. Niet voor niets bad Meister Eckhart o.p. rond 1315: *"Ik bid God iedere dag mij van God te verlossen"*. Bevrijd mij alsjeblieft van die God(beelden), die meer over ons zeggen, dan over de Onnoembare en die het woord "God" ook zo geschikt maken om ermee te manipuleren, macht uit te oefenen, monden te snoeren, eigen gelijk en eigen moraal te ondersteunen, enz. Hele kruistochten werden uitgezonden met als motto: "God wil het!". Of de vermoorde Moslims en Joden het ook zo zagen.....??? Dus ja: het woord "God" brengt hier meer verwarring dan duidelijkheid.

En toch.....Als er al een soort van God is, kan Hij niet buiten de werkelijkheid zijn. Want buiten de werkelijkheid is er niets. Toch kan Hij ook niet zo maar een onderdeel van die werkelijkheid zijn. Zo van: je hebt een koffiepot, een tafel, een stoel, een huis en God. Als God *een van de vele dingen* is, is Hij geen God, maar een soort van appelgebak, of wandversiering, of superkoning. Een soort van president van de Verenigde Staten, maar dan tienduizend maal vermenigvuldigd. (En ik zal niet ontkennen, dat Hij in kerkelijke kringen maar al te vaak zo wordt getekend.

Want dat beeld levert onder andere mogelijkheden tot machtsuitoefening in de naam van God!). Zou God een werkelijkheid zijn naast en buiten de werkelijkheid? Maar een werkelijkheid buiten de werkelijkheid is een onmogelijk idee.

Het is weer Meister Eckhart o.p. die al vrij vroeg in zijn wetenschappelijke loopbaan (ongev.1300) tot de conclusie kwam: "*Esse est Deus*". De werkelijkheid zelf is God(delijk). De mysterieuze grootsheid van de werkelijkheid krijgt een Naam. En die Naam zal vervuld zijn met precies dat mysterieuze: "Ik weet het niet". "*The cloud of unknowing*" (Engels mystiek geschrift uit de Middeleeuwen) "*Todo y nada*": alles en niets (Johannes van het Kruis.) De werkelijkheid achter al onze woorden, ideeën, constructen, theorieën, wetenschappelijke hypothesen. De "*Wijsheid achter alle wijsheid*", zoals een Boeddhistisch geschrift het formuleert. De werkelijkheid vóór al onze woorden uit. De "Gegevenheid", zal een 20e Eeuwen filosoof stamelen.

PAN-EN-THEÏSME: Alles en iedereen is in God en is deel van God.

Ik wil dit duidelijker maken aan de hand van een vergelijking. Stel: je zit in een grote tent. De ruimte erin is behaaglijk warm en licht. Het is jouw leefruimte, jouw wereld, met jouw meubels en schilderijtjes, jouw lampen, jouw kasten en jouw bezittingen. Misschien staan er zelfs een beeld van Jezus Christus en van Maria in, waar je zo af en toe een kaarsje bij brandt en in de richting waarvan je je morgengebed bidt. Niks mis mee!

Maar dan opent iemand of iets de flappen van je tent. Jouw tent blijkt te staan in een immense open vlakte, die zich tot ver voorbij de horizon uitstrekt. Die vlakte kan verblindend licht zijn of grondeloos duister, maar het effect is hetzelfde: je bent verbijsterd. Jouw kleine levensruimte is een onderdeelje van die immense Ruimte. Jouw levensruimte is "*Alles en niets*". (Johannes van het Kruis)

Alles, want onderdeel van die immense vlakte. Niets in vergelijking met de ontzagwekkendheid van die Ruimte. Jouw wereld maakt er deel van uit en tegelijkertijd overstijgt die Ruimte jouw kleine ruimte tot in het oneindige. En je komt tot het besef, dat ook alle andere tenten, die in die vlakte staan, deel zijn van die ene Ruimte, waarvan ook jij deel bent. Alles is één. Hen goed doen is jouw Ruimte goed doen. hen kwaad berokkenen is jouw eigen Ruimte kwaad berokkenen. Je herinnert je de woorden: "*Wat je de minsten der Mijnen gedaan hebt, heb je Mij gedaan*". Natuurlijk!

Want het gebeurt in die ene Ruimte. En wellicht besef je ook, dat die gehele Ruimte daarom vervuld is van mededogen. Ieder mag er zijn eigen ruimte in hebben: krijgt dus *ruimte om te leven*. Ieder mag zich ontplooiën tot degene die hij/zij in aanleg is, tot werkelijk menselijk mens. En als ik de ander

daarbij een handje kan helpen, maak ik mijn eigen grootse Ruimte mooier. Of ik kom op en werk mee aan het behoud van de schoonheid en de diversiteit van de natuur. Ook dat is een onderdeel van die immense Ruimte. Ook de natuur is dus Goddelijk. Ook dat onderdeel verdient respect en mededogen. Want wij zijn samen met *alles dat bestaat en leeft* deel van die Ene. *"Wie niet in al mijn preken het woord barmhartigheid hoort, heeft er niets van begrepen"*(Eckhart o.p.) *De Ruimte van liefde*, waar niets en niemand definitief uit kan vallen, kome wat komt. *"All shall be well; all will be well"*, schreef de Engelse mystica Juliana van Norwich. God als een eindeloze Ruimte van barmhartigheid. *"God **IS** Liefde"*.

Aan dit voorbeeld kan je ook zien, wat de mystici bedoelden met "Je moet loslaten". Je moet datgene loslaten, wat jouw leventje een insluitende zekerheid biedt. Niet omdat het fout is, of minderwaardig. Maar wanneer het jou het uitzicht verhindert op die immense vlakke, waarvan jouw tent een onderdeel is. Je moet zelfs je beeld van God loslaten. Je moet de flappen van jouw tent loslaten, zodat je gaat beseffen, hoe je een deel bent van die Ene: die immense Ruimte. Ook het beeld van Jezus Christus en van Maria, jouw Godsbeelden, moet je in dit voorbijgaan loslaten. Je moet je Godsdienstige overtuigingen loslaten. Je moet alles loslaten, wat jouw tent tot jouw gesloten levensruimte maakt. Dus niet omdat die dingen verkeerd zouden zijn, maar in zoverre zij jou verhinderen om te beseffen, dat je deel uitmaakt van die immense Ruimte. *"Er is vandaag weer veel meer dan er is"*, dichtte Richard Schuagt.

"God, van Uw goedheid geef mij Uzelf;
want U bent voor mij genoeg,
en ik kan om niets anders vragen
dat U zo volledig eert.
En als ik iets vraag, dat minder is,
blijf ik altijd naar meer verlangen,
want alleen in U heb ik alles".

(Gebed, toegeschreven aan Juliana van Norwich.1342-1416.)

Het valt mij op, hoe dit gebed van Juliana van Norwich het bovenstaande gedicht van Geert Bogaart vervult. Juliana benadrukt de VOLHEID, van AANWEZIGE Goedheid. Geert Bogaart de LEEGTE van de AFWEZIGHEID. Het lijken mij geen tegenstellingen, maar twee zijden van eenzelfde ervaring: Lege Ruimte of Ruime Leegte; VOL-LEDIG-HEID. Het "todo y nada" van Johannes van het Kruis beschrijft mijns inziens dezelfde elkaar aanvullende ervaringen van God.

Die immense Ruimte overschrijdt al onze woorden, begrippen en

constructen, zelfs de meest heilige. Want die maken deel uit van onze tent, onze levensconstructie. Het zijn op zijn best "*Vingers, die naar de maan wijzen*". (Boeddhistische spreuk) Hopelijk wijzen zij min of meer in de goede richting. De maan raken, laat staan omvatten, kunnen zij nooit.

Mag je die Ruimte "GOD" noemen? Je doet maar, als je maar beseft, dat dit weer zo'n woord is vanuit onze tent. Dat je dit woord dus niet "onze invullingen" moet meegeven. Als jou dat onmogelijk is en je dus liever een ander woord wilt gebruiken, ga je gang. Als het de flappen van je tent maar opent en aanzet tot mededogen. Als het jou maar het besef geeft, deel te zijn van die immense Ruimte van Barmhartigheid, voorbij al je woorden, begrippen, constructies. En als wij dan toch woorden, begrippen, constructies willen gebruiken, zoals bij sacramenten, dan zullen zij ruim en open moeten zijn, en niet als gegoten in beton, door te eisen: "Zo moet het en niet anders, want anders is het ongeldig!"

"Sacramenten: het ongrijpbare "MEER" geeft zich, als wij er ruimte voor maken". (Marcel Braekers o.p. Dominicaans leven, jrg. 71,nr.2,blz.2v.v.)

3.)Geloven.

En "geloven" is dus: je in vertrouwen overgeven aan dat besef, deel uit te maken van die immense Ruimte, waar je nooit uit kunt vallen, kome wat komt. Geloven is: proberen te zeggen "*Allah hu akbar*"; "*Dominus omnium Major*": God is grootser dan alles wat ons hier en nu overkomt. En buiten de *Ruimte van liefde*, die God is, vallen wij nooit. "*All shall be well; all will be well*".

Sommige theologen spreken hier van het "oergeloof". Zo schreef Frans Maas: "*Onuitroeibaar en niet in te houden is de neiging van mensen een idee op te vatten van een ge-heel, waarin tot volheid gekomen is, wat we nu nog slechts gebrekkig en gedeeltelijk zijn.....Dat is een fundamentele wijze van geloven, een "cognitief-emotionele aanvaarding" van het onzegbare geheel. Dat de christelijke geloofscultuur voortvloeit in de gleuven, die door deze oermenselijke stroom zijn uitgeslepen, is vanzelfsprekend*". (FRANS MAAS: "Er is meer God dan wij denken". Averbode/Kampen, 1989, blz.118-119.)

Dit geloven is dus veel fundamenteler dan alle geloofsinhouden. Die zijn relatief ten opzichte van deze "*Fundamental trust*". Een mysticus uit de Islam schreef honderden jaren geleden: "*Voor een ware gelovige maakt het niet meer uit, of hij bidt in een tempel of een synagoge, een kerk of een moskee.*"

Vanuit dit inzicht is ook te begrijpen, dat Jezus in ontmoetingen met heidenen kon zeggen: " *Zo'n groot geloof heb ik in heel Israël niet gevonden*". Daarmee doelde hij natuurlijk niet op de Joodse religieuze gebruiken, op de boeken van Mozes, op de Thora en op de Joodse geloofsbelijdenis:

" *Sjema Israël: Luister, Israel, de Eeuwige is onze God. Onze God is één*".

Dan herkende en erkende hij het fundamentele vertrouwen, dat alles tenslotte goed kon en moest worden, dat blijkbaar ook sterk leefde in deze "andersdenkende".

4.) Kerken en Godsdienstige overtuigingen:

"Als vingers, die wijzen naar de maan". (Boeddhistische spreuk.)

"Als putten, geslagen om het water te bereiken van de diepe onderaardse rivier".

In ons, mensen, heeft de werkelijkheid een naam en een gezicht gekregen. is zij tot persoon geworden. In het gebed en de bezinning, in de Liturgie en het mijmeren over het Goddelijke is het dus voor de hand liggend, dat mensen dat Mysterie aanspreken als een geliefde persoon: Vader, Moeder, Vriend, Geliefde, enz. Toch moet steeds de echo van de oneindige oningevulde Ruimte in onze benamingen blijven meeklinken, opdat wij niet opnieuw de fout maken het Mysterie op te willen sluiten in de kooi van ons begrijpen, nu in de intimiteit van een geliefde naam. Want ook die naam, hoe mooi ook, stamt uit onze eigen wereld en heeft er de beperktheden van. Ook een gouden kooi is en blijft een kooi en doet de onbegrensdeheid tekort.

Toch is die naam een grote hulp om een relatie aan te gaan met dat Mysterie. Wij kijken het Mysterie aan en spreken het toe. En kunnen dan terecht het besef hebben, dat het Oneindige zich ook met naam en gezicht tot ons richt, ons aanziet en aanspreekt. Met veel sterkere intensiteit, dan waarmee wij God zoeken, zoekt God ons. Dat is het besef van vele mystici. Wij maken het Mysterie tot een "GIJ", en worden daarmee voor het Oneindige ook zelf een "JIJ". Het wederzijdse gesprek is dan mogelijk, met spreken en luisteren. Of met het zwijgend aanwezig zijn bij de Aanwezige.

Is dit laatste niet een van de mooiste vormen van liefde? Zoals Sören Kierkegaard schreef: (Denemarken, 1813-1855.)

"Hoe aandachtiger en innerlijke mijn bidden werd, hoe minder ik te zeggen had. Op het laatst werd ik helemaal stil. Ik werd en dat is misschien wel een groter tegenstelling met spreken, ik werd iemand, die luisterde. Eerst dacht

ik, dat bidden spreken was. Maar ik leerde, dat bidden niet louter zwijgen was, maar luisteren.

Zo is het: bidden wil niet zeggen: zichzelf horen praten, bidden wil zeggen: stil worden en stil zijn en wachten tot de biddende mens God hoort".

Met name in kerken en Godsdienstige vieringen zal God als persoon worden aangesproken. Dat voert ons tot de vraag naar de positie van kerken en Godsdienstige groeperingen in de relatie met God. Ik beschrijf mijn overtuiging in een vergelijking:

Stel: God is als een diepe onderaardse rivier met koel, verfrissend en heilzaam water. Overal slaan mensen putten in de grond om dit heilzame water te bereiken. Iedere put zal gemaakt worden met het in die cultuur voorhanden materiaal: de heilige boeken, de tradities en rituelen, de verhalen, de filosofie, het gebruik van de taal, enz. En iedere groep zal geneigd zijn om de eigen put als de "Ware Put" te beschouwen, omdat deze voor hen de weg naar het leven gevende water is. Dit groeit gemakkelijk uit tot exclusivisme en bekeringsdrang, zelfs tot veroordeling en vervolging van "andersdenkenden". Kritiek op deze exclusivistische neiging werd onder woorden gebracht in een gezegde, dat de ronde deed onder kritische theologiestudenten:

"Jezus Christus predikte het Koninkrijk Gods. Wij hebben er zo snel mogelijk een kerk van gemaakt. Niet bepaald hetzelfde!"

Want in andere culturen zal men andere putten bouwen, omdat het voorhanden materiaal anders is. Wij kunnen veel tijd besteden aan het onderling vergelijken van het materiaal, waaruit de putten zijn gebouwd. Wij kunnen langdurig en intens discussiëren over de vraag, of dit materiaal niet veel geschikter is om een put te bouwen, dan het andere materiaal (of de Bijbel bij voorbeeld niet beter is dan de Koran). Wij kunnen grondig en respectvol kennis nemen van de beschrijving, die mensen geven over het materiaal, waaruit hun put is gebouwd. Wij kunnen zoeken naar verschillen en overeenkomsten met het materiaal, dat wij gebruiken. Uitstekend tijdverdrijf, dat hopelijk groter begrip voor de anderen bewerkt. En dat is niet niks!

Maar de eigenlijke vraag is en blijft natuurlijk: bereiken mensen via deze of gene put het heilzame water? En hoe spreken zij over de smaak van dat water? Herkennen wij daarin ook onze ervaringen? Dat zal de eenheid zijn onder alle verschillen. En het zal alle verschillen relativeren, want steeds in relatie brengen tot de eigenlijke vraag: Hoe smaakt het leven gevende water en wat bewerkt het in ons?

Langs die weg wordt God hopelijk voor ons, wat Hij is: ALLES IN ALLEN

5.

Het straatje, van Johannes Vermeer. (1632-1675.)

Wat doe je, als je niets te doen hebt? Ik ging naar een museumpje in Delft, iets wat ik al langer van plan was. Beschrijving van Delft in de zeventiende eeuw en afbeeldingen van de tamelijk kleine hoeveelheid schilderstukken van de meester-van-het-licht, nu verspreid over Nederland en de rest van de wereld. Zijn meest beroemde schilderij: "Het meisje met de parel", is trouwens net terug van haar wereldreis en weer thuis in het Haagse Mauritshuis.

Het straatje: het lijkt een uitsnede uit een doodgewoon realistisch stukje Delft van die tijd. En paar huizen staan, waar zij staan; twee vrouwen doen, wat zij aan het doen zijn; een paar kinderen spelen onder een bankje. En het daglicht toont allerlei kleuren van de luiken, de deuren en de muren. Maar de aantekeningen, die bij het schilderij geboden worden, geven een subtiële waarschuwing: "Je ziet niet, wat je ziet".

Volgens de vaklui heeft zo'n straatje in Delft nooit bestaan. Zulke huizen waren er niet in Delft. Details aan de luiken kloppen niet. En - het belangrijkste van alles - zes jaar eerder was er in Delft een enorme ramp gebeurd. Het kruithuis was ontploft, een kwart van de stad lag in puin, de schade was enorm en er vielen honderden doden, onder anderen een schilder, met wie Johannes Vermeer bevriend geweest was. Maar in het schilderij van het Straatje is nog geen raampje gebroken of een steen van zijn plaats!

Deze zogenaamde realiteit is dus niet-reëel, al suggereert het schilderstuk dit wel. Of moeten wij een realiteit zien, die niet zo maar te zien is? Dan moet ik wat meer tijd uittrekken en wachten tot het schilderstuk "mij iets gaat zeggen". Want voordat een kunstwerk als dit mij iets wil zeggen, moet ik geduld hebben, wachten en er wat meer tijd voor uittrekken dan de gemiddeld achttien seconden, die een toeschouwer besteedt aan het kijken naar top-kunstwerken!

Er hangt een vreemde stilte in en over dit straatje. Alsof de tijd stilstaat. Eeuwigheid in een ogenblik. En dan dat licht! Het strijkt over muren, mensen, dingen. Alles licht op in dat licht, ieder met de eigen kleur. En met zo ontzaglijk veel kleine variaties. Op de stenen van de huizen, de luiken en de mensen. Wat is licht een wonderlijke zaak. Licht is onzichtbaar. Het wordt pas zichtbaar, als het mensen, dieren bomen, huizen aanraakt. Je ziet licht nooit direct. Je ziet het altijd indirect, via oplichtende mensen en dingen. En dan krijgt het duizend-en-een schakeringen en variaties. Johannes Vermeer zal zijn hele schildersleven proberen om die variaties te "vangen". Alsof hij

tegen mij zegt: "Maar kijk dan toch! Is het niet wonderlijk?! het is soms maar een heel klein detail, maar wat een schoonheid!"

Lichtende stilte, die al het zogenaamd normale van elk ogenblik tot eindeloze schoonheid maakt, Eeuwigheid, die even doorbreekt in de doodgewone tijd. Het straatje wordt een heiligdom: een tempel van Licht en Stilte. En uit de Bijbel en de heilige boeken van de volkeren weten wij, dat God - of hoe je Hem/Haar ook noemen of niet noemen wil - dan net om de hoek is verdwenen. De geur van Haar parfum hangt nog in het straatje. Als je goed kijkt, kan je misschien nog Haar mantel en hoofdkapje zien.....Of is dat het meisje met de parel? Of beiden?

=====

Juli 2014.

Leo Raph. A. de Jong o.p.
Leerhuis Spiritualiteit, no.17.

Hang 17.

3011 GG Rotterdam.